

Rerum Naturalium Fragmenta No. 65

Szemere László: Fehér-spórás
lemezes-bélésű gombáink

3

Budapest
1929

.

Rerum Naturalium Fragmenta

Szemere László szerkesztése:

Budapest II., Debrői-u. 15

Fehér-spórás lemezes-bélésű gombáink.

írta: Szemere László.

Legutóbbi cikkemben az I., III. nem ismertetésével lezártam a nem fehér spórás lemezes-bélésű gombák ismertetését, hogy most azokkal a gombákkal foglalkozzam, amelyeknek termőrétege (Hymenium, azaz itt, lemez!) fehér spórát hullat.

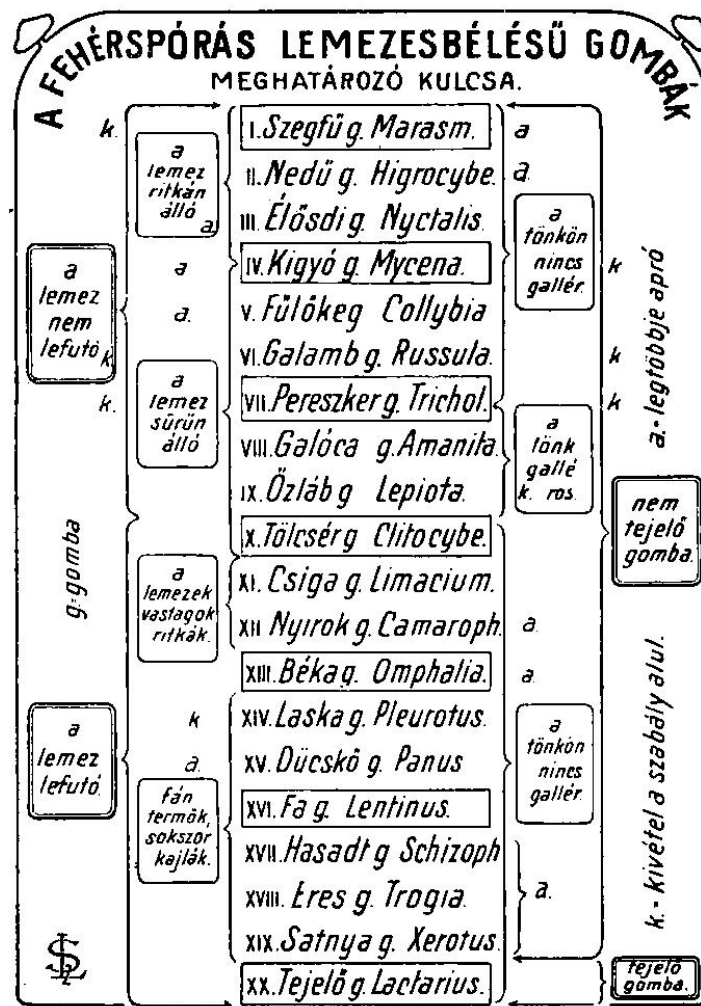
Miután gombakedvelőink zöme kezdő, azért továbbra is az eddigi módon fogom az egyes nemeket (genus) ismertetni, s azon belül a fajokat is ott, ahol annak gyakorlati jelentősége van.

Minden egyes nem minden egyes fajtát leírni, vagy csak felsorolni is, hosszadalmas lenne és zavaró is azokra nézve, akik, mondjuk, még az egyes nemek helyzetét, mineműségét illetőleg is tájékozatlanok. A teméntelen sok, túlnyomórészt apró termetű szegfű-kigyó-fülőke és békagomba felsorakoztatását elhagyom, a haladó gombakedvelő olvasóim azok leírását úgyis megkapják a különféle szakkönyvekben.

Fő célunk tehát az marad, hogy mentől több kezdő gombatanulmányozót segítsünk át a kezdet nehézségein. Ilyen, mondjuk, »szakmabeli« nehézség pedig bőven lesz a fehér-spórás gombáink között is, mondhatnám több, mint amennyi az előző csoportban volt.

A továbbiak előtt álljon itt a fehér-spórás lemezes-bélésű gombák meghatározó kulcsa.

Hogy a táblázat a mérges és az ehető fajokat tartalmazó nemeket feltüntesse, egészítsük ki azt piros és kék ceruza segítségével a következőképpen: Piros szín jelezze azt, hogy az illető nemből (amelyet aláhúzunk!) tudunk mérges vagy gyanús fajokról. A kék színnel való aláhúzás pedig azt jelzi, hogy azon genusban van ehető faj is.

Tehát piros ceruzával húzzuk alá az V., VI., VII., VIII., IX., X. és XX. szám melletti magyar nevet, pl. Fülőke g. stb.

Késsel pedig az I., II., IV., V., VI., VII., VIII., IX., X., XI., XII., XIV., XVI. és XX. szám melletti latin nevet, pl. Marasmius stb. Már is feltűnhet figyelmes olvasóim előtt az, hogy több nem

száma nem szerepel. Mi van azokkal? Azok ehetőség, illetve ártalmasság dolgában nincsenek kipróbálva, de apróságuk, vagy fás-taplós voltak miatt nem is érdemes őket –gasztro-nómiai szemüvegen át nézve – méltatni.

Kevés – 1-2 faj – kivételével ilyenek a szegfűgombák (I.) és a kígyógombák (IV.) is, mert bizony azoknak a zöme is apró gombácska. Az apró, illetve túlnyomórészt apró fajokból álló nemek a táblázatban egy »a« betűvel meg is vannak jelölve, vagy előtte a nem nevének, vagy mögötte, ahol a táblázat szerkesztése engedte.

Ezenkívül még kis »k« betűk is láthatók imitt-amott. Ezek pedig azt teszik, hogy a táblázatnak rovata – szabálya – alól az illető nemen belül kivétel van. Pl. vegyük elő a táblázatnak baloldalán, legfelül levő »k« betűjét. »A lemez nem lefutó« rovatban e jelzés azt teszi, hogy a kérdéses nem 1–2 fajánál lehet lefutó lemez is, példánknál tehát a szegfűgombák között is, amelyeknek a lemezei egyébként nem lefutók.

A táblázat használatának ennyi magyarázata után most már megemlékezem azokról a nehézségekről, amelyek a fehér-spórás gombák tanulmányozóit sokszor tévútra vezetik.

Az első nehézség már abban rejlik, hogy mind a húsz nem fehér-spórás, tehát itt a spórapor színét segítségül nem hívhatjuk.

Lehet ugyan egyes nemeken belül egyes fajoknak kissé színes spórája is, de ez szórványos jelenség, s a legtöbb genusnál előfordulhat, sokszor a spóra nem is fehér, hanem színtelen, vagy víztiszta. Így a spórák vizsgálatának – az első eligazítás

során – nem sok hasznát látjuk, mert amely nemnek az alakját illetőleg valamelyes jellegzetes spórája van, annak a nemnek van szilárd makroszkópos jegye is. Pl. a tejelőgombák spórája jellegzetesen kerek és tüskés. A gyakorlatban azonban hamarabb felismerem a tejelőgombákat arról, hogy megtörve folyadék szivárog ki belőlük.

A gombák külalakjának – jegyeinek – megfigyelésére vagyunk tehát utalva már akkor is, amikor még csak azt akarjuk eldönteni, hogy valamely meghatározandó fehér-spórás gomba e csoport melyik nemébe tartozik.

Természetesen akad segítő »körülmény«, pl. az, hogy a gomba fán terem, a gomba íze és szaga ugyancsak, utóbbi tulajdonságok azonban csak a fajok meghatározásánál segíthetnek.

Sokszor azonban a gombán olyan kimagasló jegy van, pl. gyűrű vagy gallér a tönkön, – hogy aránylag hamar eligazodhatunk. (Ilyen a VIII. és IX. nem.)

A fenti meghatározó kulcs sorrendjében legelőször is már olyan genusokat kell tárgyalnom, amelyek nemcsak a kezdőknek, de a szakembereknek is sok fejtörést okoztak.

Az alak szerint egymáshoz sokszor igen hasonló I., IV., V. és VII. szám alatti nemeket egymással párhuzamban fogom ismertetni; az ugyancsak gallér alan tönkű, s nem lefutó lemezű II., III. és VI. nemeket ellenben külön, mert ezek valamely sajátos jegy miatt könnyen megkülönböztethetők az előbb írtaktól, s így zavarra okot nem adnak. Pl. a III. számú genus olyan gomba, amely más gomba testéből nő ki.

Négy, fejlécszerű rajzcsoporton bemutatom az előbb írt négy nembeli gombának néhány jellegzetesebb fajtát – a spóra alakjával együtt – hogy e négy genus útvesztőiben mentől biztosabban forgolódjunk.

A szegfűgombák népes társaságnak mondható, Magyarországról közel 40 faja van kimutatva. Általában apró gombák, leginkább az ugyancsak csakis apró fajokkal képviselt kígyógombákhoz hasonlítanak, de hasonlíthatnak a fülőkegombák apróbb fajaihoz is.

Ezek között ugyanis már közép-nagy, sőt nagy gombák is vannak, s így a fenti két nem és a pereszkergek, mint túlnyomórészt nagyobb termetű gombák között mintegy áthidalást képeznek. Ezért a nagyobb termetű fülőkegombát nem fogjuk se szegfűgombának, se kígyógombának tartani, a pereszkergeknek pedig az apraját sem.

A továbbiak előtt azt kell még tisztáznunk, hogy tulajdonképpen mit tartunk apró, mit közép-nagy, s mit nagy gombának?

Ha a gomba kinőtt korában sem nagyobb 5 cm-nél, akkor azt apró termetű gombának vesszük. A közepes gombák 5–10, a nagyok 10–30 cm kalapátmérőjűek. Szegfű- és kígyógombáink zöme alig 1–2 cm átlagos kalap-átméretű, de miután száruk a legtöbbször cingár, 8–10 cm magasak is lehetnek, sőt sokszor még jobban is felnyúlnak.

Apró gombák szerepelnek még a táblázatunkban, de azoknak más az alakjuk, pl. a békagombák lemeze lefutó stb.

Lássuk most még a szegfűgombák többi nemi jegyeit is. A legfontosabb az, hogy nem lefutó lemezük gyéren áll, tehát néha csak néhány lemezkékük van. (Pl. a fejléc-rajzocskán a 9–11. számú gombákon!) Ezenkívül a lemez bőrszerű, vastag.

Maga a gomba inkább kemény-húsú, de azért nem fás. Száruk gyakran megsodródó. Nemi tulajdonságaként szokták emlegetni azt, hogy kiszáradás után – ha az idő ismét nedvesre fordul – tovább képesek növekedni. Ez azonban nem kizárólagosan szegfűgomba sajátosság, előfordul más nembeli gombáknál is. Miután nem mindenik szegfűgombának áll gyéren a lemeze, azért e nem sziklaszilárd jegyek miatt több gombaszaktudós nem ismerte el különálló nemnek őket, s egyes fajukat beosztották a kígyógombák meg a fülőkegombák közé, túlnyomórészt ez utóbbiakhoz.

Miután szegfűgombáink újabban ismét megerősítették polgárjogukban, azért hát – vannak, s mert bőven vannak, jobb

is hogy nem duzzasztják az ugyancsak sok fajjal bővelkedő kígyó- és fülőkegombákat.

Magyarországról közel 40 féle szegfűgomba ismeretes, de ezek között nagyobb gyakorlati fontossága csak egyetlen egy fajtájának van, ennek teljes leírását adjuk tehát.

Közönséges szegfűgomba. *Marasmius oreades* Bolt.

K. Kalapja eleinte púpos, majd szétterülő, pereme felhajtó. Sima, száraz. Színe világos okkertől barnáig, a púp olykor sötétebb. 5 cm-ig nő.

B. Lemezei szabadon állók, legfeljebb érintik a tönköt, szélesek, gyéren állók, s különféle hosszúak. (L. a rajzon a jobbszélső 4 gombát. Köztük a spóra.) Színük világosabb a kalap színénél.

T. Tönkje tömött, végig egyforma vastag (3—4 mm) 8 cm-ig nő, oly színű, mint a kalap, felül fehér pihés-szálas, alul sima. Szívós, szárazon megsodródik. Néha pudvásodó.

H. Húsa fehéres-sárga, kellemes ízű és szagú. (Szegfűszegre emlékeztető!) Májustól októberig, mezőkön, réteken, gyakran köröket alkotva, seregesen nő. Szárítani is jó. Az idősebbje rágós, ezenkívül a tönkjét se használjuk el.

Ezt a közkedvelt apró gombát piacainkra is tömegesen hozzák; főleg leveshez használják a háziasszonyok. Aki vele foglalkozik — akár gyűjti, akár elkészíti — az ismerkedjék meg a susulykagombákkal, *Inocybe*, is — mert ezen apró gombák egyik-másik mérges faja ugyanott is szokott teremni, ahol a szegfűgomba. Erre utaltam legelső cikkemben is. (L. »A Természet« 1928. évi

februári sz.) Ugyanott közös képen bemutatom a mérges susulykagomba mellett a hozzá hasonló szegfűgombát és a rákízű pereszker-gombát – *Tricholoma terreum* Schff. – is.

A susulykagombák nem fehér-spórás gombák, ezenkívül azonban törékenyebb húsról és sűrűbben álló lemezeiről ismerhetjük fel őket; tehát kiválogatjuk a szegfűgombák közül azokat a gombákat, amelyek nem felelnek meg a szegfűgomba fent-írt leírásának, azaz hogy azokat, ha a gombát magunk gyűjtjük, fel se szedjük. Más gombánál is célszerű legalább azt megvizsgálni, hogy a valamely néven vásárolt gomba mind egy fajhoz tartozik-e, s a feltűnően más formáját – hacsak külön nem tudjuk arról is, hogy ehető – ne használjuk el.

Közbe-közbe való kóstolgatással ugyancsak kiselejtezzük a csípős ízűeket s félretesszük a túlérlett, avagy a nyüves példányokat is.

Ehető még s közönséges is a változékony szegfűgomba, *Marasmius Wynnei* Berk, azonban jóformán csak a mikológusok ismerik, piacra nem igen hozzák. Ez a közönséges szegfűgomba nagyságú és alakú gomba eleinte tejfehér, később lilás, rózsaszínű vagy vöröses árnyalatú, pereme meg is feketedhet. Fenn kissé kiszélesedő tönkje egyenletes, sima, fehér, lefelé fokozatosan vörösbarnába, legalul fekete-barnába színeződő. Rendesen csoportosan nő, erdőtalajon, ősszel.

Harmadik, még táplálkozásra fordítható faja a foghagymaszagú gombácska, *Marasmius scorodonius* Fr. Ez csak 1–3 cm nagyságú, szára csak 1 vastag, s 2–4 cm magas, ugyancsak lefelé sötétbarnába húzó. A kalap barnás, vörösbarna, de kifakul.

Júniustól októberig, ugyancsak erdőkben nő, s jellegzetes foghagyma szagáról hamar felismerhetjük. Ezért néhol sülték mellé teszik, hol a foghagyma ízét pótolja, anélkül, hogy eme társadalmi viszonylatban kellemetlen fűszer rossz utóhatását róná ránk. Szaga ugyanis hamar elillan. így a szárított gombácskákat már nem is használhatjuk fel. Van ú. n. ál-foghagymagomba is, *Mar. alliaceus* Jacq., ez kissé nagyobb, világosabb a fentinél, ugyancsak erősen foghagymaszagú, azonban nem használhatjuk fel, állítólag azért, mert kissé ártalmas lenne?

Tudunk még gyanús (*M. ingratus* Schum.) és rossz íze miatt élvezhetetlen szegfűgombákról (*M. peronatus* Bolt) de mérgesről nem. Az utóbb említett, magyar néven gyapjaslábú szegfűgomba fenyves erdeinkben néhol igen közönséges, olyankor is, mikor más gombát alig látni, s így nagy remény-kedve közelít feléje a laikus gyűjtő, de nincs sok öröme benne, mert gombánk íze csípős, nem enni való. Legmegbízhatóbb jegye az, hogy a tövén sárgás, gyapjúszerű molyhosság van. Egyébként a nagyobb szegfűgombák közé tartozik, amennyiben sokszor szélesebb a kalapja 5 cm-nél.

Kígyógombáink sok tekintetben hasonlítanak a szegfűgombákhoz, amennyiben apró, leginkább púpos kalapú, nem lefutó lemezű, s gyűrű és gumó nélküli, vékony szárú gombák.

Spóraporuk ugyancsak fehér. Száruk még nyurgább – a legtöbb esetben – mint a szegfűgombáké, lemezük ellenben már nem oly gyér állású. A termés helyét illetőleg nem válogatósak, földön, fán, korhatag fadarabokon, gabonaszárazon vagy leveleken, sőt mohán is megteremnek, legtöbbször csoportosan,

de a tövek soha el nem ágaznak. Számuk tekintélyes, Közép-Európában kb. 88 faj fordul elő, ezek közül Magyarországból kb. 73 faj van kimutatva. Ez a sok gomba mind-mind apró, nagyon gyakran csak 3–7 milliméter kalapátmérőjű, úgy hogy gyakorlati értékük nincsen.

Csak egy fajról tudom, hogy ehető, ez a retekszagú kígyógomba, *Mycena pura* Pers. Ez körülbelül a legnagyobb is, amennyiben 6 cm-ig is megnő. Színe olyan, mint az ibolyáé, azaz néha piszkos fehér, alig lila, máskor pompás rózsaszínű lila. Húsa üveges, áttetsző, vizenyős, íze és szaga a hónapos retekre emlékeztető. Minden erdőben eléggé közönséges. (Rajza az 5–8-ik, a fenti vázlatos rajzon.) A talajon nő. Hát ez ehető, úgy no, hogy a »többi között elcsúszik«, vagy ahogy a német az ilyen gombákat jelzi – hogy nagyon le ne szólja őket – »guter Mischpilz«.

A többről semmi gasztronómiai adatunk nincs, van-e a 88 kígyógomba között több ehető, avagy van-e köztük mérges, nem tudjuk. Sok fajának van kellemetlen – lúg, ammóniák stb. – szaga, de hogy ezek az így szimatilag megbélyegezettek

tényleg ártalmasak-e, vagy sem, nem tudjuk. Nem is nagyon kutatjuk ezt, mert mint jeleztem, túlnyomórészt igen apró gombák, amelyeknek az összegyűjtésével akkor sem volna érdemes vesződni, ha ehetők lennének is.

Fülőkegombáink mint jeleztem, hasonlítanak a fentebb tárgyalt két nembeli gombákhoz, de már nem mindannyia apró gomba.

A kalap vékony-húsú, a perem eleinte begyűrt, alákunkorodó; egyébként púposak, de legalábbis középen a legvastagabb a húsuk. A lemezek kissé öblösek, vagy felfelé kikerekítettek, s nem bőrszerűek és sűrűbben is állanak, mint a szegfűgombák lemezei. Tönkjük porcogós, hosszant foszlós, csöves, néha igen hosszú, sőt még gyökérszerű nyúlványa is lehet.

A rajzban középen álló gomba az egyébként nyúltabb szárú, közönséges fülőkegombának, *Collybia fusipes* Bull., zömök növésű változatát, illetve alakját mutatja. Spóraporuk ugyancsak fehér. A földön, korhadó vagy élő fán teremnek, 1–2 faja pedig más kalapos gombán élősködik.

Középeurópa 60 gyakoribb fülőkegombája közül nálunk 50 van kimutatva, számuk tehát jelentékeny, azonban csak 2—3 gyanús fajáról tudunk, ehető 4—6 féle van közöttük, azaz itt is legyünk diplomatikusak: ennyiről tudjuk, hogy gyanús, illetve hogy ehető, a többiért semminemű felelősséget nem vállalunk.

Mivel az ehetők között néhány igen közönséges faj van, azért azokat, s a gyanúsakat is, részletesebben fogom ismertetni, de a következő cikkemben, hogy itt még a párhuzamban ismer-tetendő negyedik nemet még röviden bemutatthassuk.

Azok (a pereszkegombák) között már több mérgeset, gyanúsat s ehetőt tudunk s így ugyancsak részletesebben fogunk velük foglalkozni.

Az eddigi 3 genus gombáinál zömökebb, nagyobb gombák, a kalapjuk azonban közepén mindig a legvastagabb húsú, sokszor púpos is. Lemezeik ugyancsak öblösek, nem lefutók, sűrűn állók. Egynéhány faj lemezei itt-ott már lefutók, ezeket (az ú. n. »álpereszkeket, Afterritterlinge«) néha nehezen tudjuk megkülönböztetni a tölcsérgombáktól. Tönkje a legtöbbnek csupasz tömött, vagy pudvásodó, a felosztatott

»Armillaria« genus idekerült gombáinak tönkje azonban gyűrűs, de ilyen kevés van.

Túlnyomórészt a földön teremnek. Spóraporuk fehér. A legnépesebb genus, amennyiben a nálunk kimutatott fajok száma 100-on felül van. Ismertetésük a következő cikkben következik.

(*A Természet, vol.25, 1929, p.68-70*)

